

سازگاری فهم ملاصدرا از قاعده «امتناع علم به معلول

بدون علم به علت» با مبانی وجودشناختی حکمت متعالیه

سیدامین میرحسینی^(۱)

علی فتح طاهری^(۲)

چکیده

بر اساس قاعده «امتناع علم به معلول بدون علم به علت»، کسب هرگونه علم یقینی نسبت به معلول پیش از علم به علت آن، امکانپذیر نیست. بر اساس روایت منتقدان از این قاعده، تنها علم ما به علوم حصولی که از طریق برهان حاصل میشود، مشمول این قاعده است اما ملاصدرا تحلیلی بدیع از آن دارد و برخلاف منتقدان، نتیجه میگیرد که همه علوم - اعم از حصولی و حضوری یا بدیهی و نظری - مشمول این قاعده اند. این فهم نوین ملاصدرا از قاعده، بنظر برخی از شارحان او صحیح نیست و اشکالاتی دارد اما مقاله پیش رو نشان میدهد که فهم ملاصدرا با مبانی وجودشناختی او سازگار است و انتقادات شارحان ناشی از عدم توجه آنها به این مبانی است.

کلیدواژگان: علم، علت، معلول، امتناع، مبانی وجودشناختی، ملاصدرا.

مقدمه

قاعده «امتناع علم به معلول بدون علم به علت» از

جمله قواعدی است که در فلسفه اسلامی شکل گرفته و سابقه‌ی در فلسفه یونان ندارد. بر اساس آنچه این قاعده افاده میکند، ما به هیچ معلولی نمیتوانیم علم پیدا کنیم مگر اینکه علم ما به معلول، از طریق علم به علت آن باشد زیرا منظور از علم در این مبحث، نوعی آگاهی یقینی است که هیچ احتمالی برای کذب آن وجود ندارد و بتعبیر منطقیان، علمی است که میتوان درباره آن دو حکم بیان کرد: (۱) قضیه اینگونه نباشد (ابن سینا، ۱۳۷۳: ۷۲). بر این قضیه اینگونه نباشد (ابن سینا، ۱۳۷۳: ۷۲). بر این اساس، علم یقینی بدون علم به علت شیء امکانپذیر نخواهد بود.

بنظر میرسد نخستین بار ابن سینا این اصل را ذیل بحثی منطقی مطرح کرده است. پس از او فخر رازی و دیگران نیز در آثار خود به این مسئله پرداخته‌اند (مصباح یزدی، ۱۳۹۳: ۴۳۶ - ۴۳۴). اما میتوان گفت که ملاصدرا بیش از همه این مسئله را مورد بررسی قرار داده و چنانکه بیان خواهد شد او افق دیگری را برای این مسئله میگشاید؛ به بیان دیگر، او یک بحث صرفاً منطقی را وارد فلسفه

* تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۱۴ تاریخ تأیید: ۹۹/۲/۹

(۱). دانشجوی دکتری فلسفه دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) (نویسنده مسئول)؛ o.mirhoseini.o@gmail.com

(۲). دانشیار گروه فلسفه دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)؛ fathtaheri@hum.ikiu.ac.ir